

Neja Blaj Hribar

»Ločitev škofa-duhovnika in škofa-politika ni iznajdba tega peklenškega slovenskega liberalizma.«

Duhovščina in Rimskokatoliška cerkev v publicističnih ter literarnih delih Slovenskega naroda (1890-1914)

BLAJ HRIBAR Neja, univ. dipl. zgodovinarica in literarna komparativistka, Česnikova ulica 8, SI-1000 Ljubljana

27-662:322(497.4)"1890/1914"

»LOČITEV ŠKOFA-DUHOVNIKA IN ŠKOFA-POLITIKA NI IZNAJDBA TEGA PEKLENSKEGA SLOVENSKEGA LIBERALIZMA.«

Duhovščina in Rimskokatoliška cerkev v publicističnih ter literarnih delih Slovenskega naroda (1890-1914)

V članku je opisano, kako so po politični ločitvi liberalci v *Slovenskem narodu* želeli prikazati Rimskokatoliško cerkev in duhovščino. Osredotoča se predvsem na vpliv cerkve na politiko, vlogo škofov v stranki in literarni prikaz delovanja in osebnih lastnosti duhovnikov. Ti so povečini pokvarjeni, pohlepni, ne spoštujejo celibata ali so celo posiljevalci. Politika je duhovščino pohujšala, oni pa so pohujšali ljudstvo, ki v njih ne vidi več nobene avtoritete.

Ključne besede: podoba duhovščine, literarna dela, liberalci, klerikalci

BLAJ HRIBAR Neja, BA History and Comparative Literature, Česnikova ulica 8, 1000 Ljubljana

27-662:322(497.4)"1890/1914"

"SEPARATION OF THE BISHOP-PRIEST FROM THE BISHOP-POLITICIAN WAS NOT AN INVENTION OF THIS INFERNAL SLOVENIAN LIBERALISM."

The clergy and Roman Catholic Church in Journalistic and Literary Pieces of Slovenski narod (1890-1914)

The article describes how the liberals aimed at presenting the Roman Catholic Church and the clergy in the *Slovenski narod* newspaper after the political separation. It focuses primarily on the influence of the Church on politics, the role of bishops in the party and the literary depiction of the functioning and personal traits of clergymen. These were mostly corrupt and greedy; they ignored celibacy or were even rapists. Politics scandalized the clergy, and they scandalized the people, who no longer saw them as figures of authority.

Key words: the image of clergy, literary works, liberals, clericalists

Z ideološko ločitvijo slovenske stranke v začetku devetdesetih let 19. stoletja se je na Kranjskem oblikovala nova politična fronta. Med Katoliško narodno (kasneje Slovensko ljudsko) in Narodno (kasneje Narodno napredno) stranko se je vnel goreč boj za volivce in oblast na Kranjskem. S širjenjem volilne pravice se je spremenjela tudi politična propaganda, ki je postajala vedno bolj populistična in »umazana«. Ideološka opredelitev, populistična gesla ter črnenje nasprotnika so bili pogosto pomembnejši od strankinega programa. Spor med strankama je postal bistvo političnega življenja.¹

Postopna demokratizacija volilnega sistema je za politične stranke pomenila tudi iskanje novih poti za prepričevanje novih volivcev. Najširši krog ljudi so politiki dosegli preko časopisov in shodov. Kranjski politiki so se vse od taborov zavedali pomena in moči političnih zborovanj. Število političnih shodov se je povečevalo s širjenjem politične participacije.² Njihov namen je v svojem dnevniku opisal ljubljanski knezoškof Jeglič: »Ljudstvo se mora voditi; saj ljudstvo ima le tisto voljo, ki se mu zbudi in razvije pri shodih.«³ Drugi kanal za komunikacijo z ljudstvom so bili časopisi. Bili so pomemben informator o političnem dogajanju in hkrati močno politično orožje strank.

Slovenski narod je kot osrednji dnevnik liberalne stranke, podrobno beležil dogajanje na političnem parketu in bil pomembno orodje političnega marketinga stranke. Skozi poročila in komentarje je stranka predstavljala svoj pogled na aktualne dogodke, prepričevala in politično »vzgajala« bralce. Ravno zaradi tega se v časopisju zrcali, kako so liberalci, ne le videli oziroma želeli prikazati same sebe, ampak tudi kakšen je bil njihov odnos do političnih nasprotnikov, kakšni naj bi ti po njihovem mnenju bili, oziroma kakšno podobo so o njih želeli ustvariti. V politiki namreč ni pomembno le, kakšna je stranka, ampak tudi kakšen je nasprotnik. Oblikovanje podobe drugega, ki je v vsem nasprotna lastni podobi, je del politične propagande.

Podoba političnega nasprotnika so v časopisu ustvarjali tako v klasičnih novinarskih zvrsteh (poročilih, komentarjih...) kot tudi pod črto. V podlistku oziroma feljtonu⁴ so se pojavljali različni sestavki, tudi različni leposlovni teksti, ki so bili namenjeni bolj sproščenemu poročanju, v katerih pa so se pogosto pojavljale politično aktualne teme. Literarna dela so bila zelo priljubljena za bitje političnih bojov, saj se skozi literarno delo lažje

napade nasprotnika, ne da bi se avtor bal posledic. Pisec namreč lahko pove isto kot v novinarskem članku, a se z literarno (kvazi)fiktivnostjo zavaruje pred morebitnimi tožbami zaradi žaljenja časti. Drugi razlog je v priljubljenosti književnosti. Ta večkrat doseže večje število bralcev kot publicistično besedilo. *Slovenskemu narodu* se je ob izhajanju zgodovinskih povesti Miroslava Malovrha povečalo število naročnikov, mnogo povesti so po izidu v časopisu izdali tudi v posebnih knjižicah, »Izgubljeni Bog« Ivana Tavčarja je bil tako priljubljen, da so knjigo trikrat ponatisnili.⁵ Dodati je potrebno, da že zaradi narave literarnega dela, vsebina bolj čustveno vpliva na bralca kot novinarski članek, zato doseže tudi večji učinek.

Ker se je pri organiziranju katoliška stranka oprla na že izoblikovano organizacijo Katoliške cerkve, ki se je pokazala kot »najbolj zanesljivo politično orožje in mreža političnih postojank,«⁶ in ker so tako duhovniki kot škofa globoko posegli v politično dogajanje, je tudi cerkev postala tarča političnega obračunavanja. Tako ima veliko vlogo pri oblikovanju podobe klerikalne stranke tudi podoba Rimskokatoliške cerkve in duhovščine. Ta se zrcali skozi kritiko njihovega političnega delovanja kot tudi njihovih osebnih lastnosti. Podobno, kot je za nasprotno stranko zapisal Janko Pleterski, da so postopoma začeli »Mahničevo ločitev duhov razumevati kot pravico do satanizacije nasprotnika, ki zasluži samo izključitev in uničenje,«⁷ so jo s svojega gledišča razumeli tudi liberalci.

V članku se bom osredotočila na to, kako so v *Slovenskem narodu* prikazovali njihovo politično delovanje in kakšna je bila po njihovo vloga škofa v stranki. Nato pa bom predvsem preko literarnih del prikazala, kakšne osebne lastnosti so pripisovali duhovščini in tako dodatno politično prepričevali bralce, pri čemer sem se omejila na politično dogajanje na Kranjskem, od političnega razdora⁸ do začetka prve svetovne vojne.

Vera, cerkev in politika

Delovanje slovenske katoliške struje, kasneje stranke, je v marsičem vodila rimska politika. Ne v smislu neposrednih direktiv, ampak teoretične doktrine. Razlika

¹ Melik, Ivan Hribar, 553.

² Selišnik, Zborovanja na Kranjskem, 104.

³ Cit. po: prav tam, 89.

⁴ Feljton ima dva pomena. Ali gre za časnikarsko tehnični pojem, časopisno rubriko oziroma sestavek pod črto, ali eno izmed epskih zvrsti. Termin feljton bom rabila kot tehnični pojem.

⁵ Hladnik, Z romanom, 162 in Boršnik, Opombe, 431.

⁶ Pelikan, Interpretacije, 311-312.

⁷ Pleterski, Dr. Ivan Šušteršič, 75.

⁸ Kdaj je prišlo do popolnega razcepa ni mogoče določiti z datumom, saj je bil to dolgotrajen proces. Že v osemdesetih je prihajalo do večjih trenj, leta 1890 je bilo ustanovljeno Katoliško politično društvo, leto kasneje Slovensko društvo, leta 1892 pa je razpadel enotni slovenski poslanski klub v kranjskem deželnem zbruh. Zaradi pomena organiziranega delovanja, začenjam v članku, kot s prelomico, z analizo podob od leta 1890 dalje.

je bila »v njegovi strateški in taktični izvedbi oziroma prilagoditvi ali akomodaciji«. ⁹ Z modernizacijo družbe, njeno postopno laizacijo in spremenjenim pogledom na izvor oblasti, ki jih je prinesel čas po francoski revoluciji, je morala cerkev redefinirati svoj položaj v družbi in državi. Papež Leon XII. v svoji okrožnici *Rerum novarum* iz leta 1891 piše o prenovi družbenega reda. Do »nove krščanske družbe« bi prišlo tako, da naj bi se »kot katoličani organizirali v stranke in najraznovrstnejša združenja, da bi mogli prek njih postopoma, od znotraj, znova prekvasiti oz. pokristjaniti posamezna področja zasebnega in javnega življenja.« ¹⁰ A spremembe se niso začele v cerkvenem vrhu. Nova katoliška združenja so se po Evropi začela politično in socialno organizirati še pred izidom papeške okrožnice. Na Dunaju in njegovi okolici se je nižja duhovščina z željo po spremembi in izboljšanju lastnega položaja, začela povezovati že prej. Konec osemdesetih so se povezali z drugimi protiliberalnimi skupinami, obrtniki, trgovci, nižjimi uradniki ter malimi in srednjimi kmeti, v Krščanskosocialno stranko. ¹¹ Krščanskosocialno gibanje na Dunaju je nedvomno vplivalo na organiziranje katoliške struje na Kranjskem. Vendar Katoliško narodna stranka ni bila kopija dunajske, program in delovanje sta bila prilagojena kranjskim družbenim ter političnim razmeram.

Največji očitek liberalnega tabora klerikalnemu ¹², in hkrati po njihovem mnenju tudi glavni vzrok za razkol v prej enotni narodni stranki, je bila želja nasprotnikov po večjemu vplivu cerkve in duhovščine na javno življenje, predvsem na politiko. Že v osemdesetih so v javnosti močno odmevale ideje, ki jih je v svojih tekstih zapisal Anton Mahnič, takrat prefekt goriškega semenišča. Dvignil je mnogo prahu s svojimi literarno-kritičnimi ocenami nekaterih takrat priznanih piscev, obsodil liberalizem in zahteval popolno »ločitev duhov«. Mahnič je bil zagotovo med najvidnejšimi predstavniki zagovornikov ločitve in večje vpletenosti cerkve v javno življenje. V svoji reviji *Rimski katolik* (1888-1896) je med drugim zapisal: »Na vsa usta povemo, da hočemo biti katoličani ne le doma, ne le v cerkvi, **ampak tudi v politiki, v šoli, slovstvu: povsod in vselej!** [poud. a.]« ¹³ Že pred njim je brezkompromisno katoliško načelnost in miselnost v *Zgodnji Danici* propagiral njen urednik Luka Jeran. ¹⁴ K »radikalizaciji« slovenske klerikalne strani je med

drugimi pripomogel tudi ljubljanski knezoškof Jakob Missia (1884-1897), katerega geslo je bilo »Vse prenoviti v Kristusu«, kar je bilo kasneje tudi geslo papeža Pija X. ¹⁵ Svoj cilj je videl predvsem v obnovi katoliškega življenja. Tako kot Mahnič je želel »uveljaviti gospodstvo Kristusovo« in »s krščanskim principom prekvasiti vse narodno življenje, umsko in нравno, zasebno in javno, politično in socialno!« Njegova beseda naj bi bila med najpomembnejšimi tudi v političnem življenju, saj, kot je zapisal v *Pastirskem listu* 1. maja 1886, je škof zastopnik Kristusa. ¹⁶

Radikalizacija klerikalne strani, ki se je počutila vedno močnejšo, je pripeljala do dokončnega preloma v politiki na Kranjskem. Politični struji sta vsaka v svojih časopisih še poostrili retoriko druga napram drugi, tarča liberalnih časopisov pa je vse pogostejše bila Rimskokatoliška cerkev.

Klerikalizma liberalci niso povezovali z vero, ampak so trdili, da so »klerikalci tisti, ki verujejo v versko in politično nezmotljivost cerkvene hierarhije od sv. Očeta vsaj do kanonika doli«. Zato se jim je za nasprotno stran zdel primernejši pridevnik »klerikalna« kot »katoliška«. ¹⁷ Liberalci so vseskozi ponavljali, da niso neverniki, da spoštujejo vero in nimajo nič proti duhovnikom, a le kot dušnim pastirjem. Priznavajo jim avtoriteto na verskem področju, nikakor pa ne na političnem. Boj naj bi bil naperjen zgolj proti »mladi« kliki duhovnikov, ki želi vso oblast, tako posvetno kot svetno dobiti v svoje roke. »Celi prepir nema z vero ničesar opraviti, celi prepir izvira iz tega, da hoče znaten del naše mlajše duhovščine pograbiti vodstvo v našem političnem življenju, in da hoče po načelih, kakor jih je razvil Goriški zelot [Mahnič], in na katere naša mlajša duhovščina, po izgledu svojega prevzvišenega vladike, slepo prisega, preustrojiti ne samo javno življenje sploh, temveč tudi naše slovstvo posebej.« ¹⁸

Vloga škofov v stranki

Velik problem je liberalnemu taboru predstavljalo škofovo vmešavanje v politiko, ki po njihovem mnenju ne bi smel biti nobena politična avtoriteta. »Ločitev škofa-duhovnika in škofa-politika ni iznajdba tega peklenskega slovenskega liberalizma.« Spomnili so na francoske klerikalce, duhovnike in laike, ki naj bi bili steber katolicizma, pa so odpovedali pokorščino »ne morda kakemu Missii, temveč svetemu očetu samemu«, ko jim je predlagal, da priznajo republiko. Navajajo tudi

⁹ Prunk, *Evropski vplivi*, 170.

¹⁰ Pirc, *Utopija*, 109-110.

¹¹ Boyer, *Political Radicalism*, 160.

¹² Kljub spornosti izrazov »liberalna« in »klerikalna« stranka, sem se odločila za njuno uporabo, saj sta stranki tako imenovali druga drugo, namen članka pa je prikazati podobo, ki jo je imela ena politična opcija o drugi.

¹³ Dr. Mahnič [Anton Mahnič], *Katoliški shod na Dunaji, Rimski katolik*, (1888/9), 347.

¹⁴ Pirc, *Utopija*, 111.

¹⁵ Prav tam, 110.

¹⁶ Cit. po: Lukan, *Socialni katolicizem*, 116.

¹⁷ Vera in klerikalizem, *Slovenski narod* (dalje SN), 22. april 1893, 1.

¹⁸ Po volitvah, SN, 3. maj 1890, 1.

članek, natisnjen v katoliški reviji *Deutsches Volksblatt*, ki med drugim piše: »Ako hote imeti škofje v vsem prvo in odločilno besedo, in ako se jim mora uklanjati vsakdo, kdor se hoče imenovati kristijana, potem je to cerkveni absolutizem sans phrase, potem sejenja vsako politično delovanje duhovščine ter katoliških lajikov in potem so upravičena predbacivanja nasprotnikov cerkve. Kje pa je zapisano, da morajo kleriki in lajiki uklanjati se v vseh političnih rečeh škofovskim ukazom? Na dan s tem cerkvenim pravom! Škofje morejo v političnih rečeh izreči kako željo, katera se bo po okolnostih uvaževala, zakona takega pa ni, ker ne more in ne sme biti, sicer je kaos v cerkvi in v državi neizogiben.« Naj pomnijo bralci, dodaja *Slovenski narod*, ni vse evangelij, kar se piše in tiska pod pokroviteljstvom škofa Missie.¹⁹

Ljubljanskega knezoškofa Jakoba Missio so v liberalnem tisku imeli za glavno politično avtoriteto klerikalne stranke. Pred deželnozborskimi volitvami leta 1895 je afero sprožil v škofijskem listu objavljen Missijin »Opomin duhovščini o političnih volitvah«. *Slovenski narod* ga je v celoti natisnil 16. oktobra 1895, v naslednjih številkah pa še mnogo prostora namenil polemiziranju z njim. Škof je namreč od duhovščine zahteval, da se mora vsak duhovnik, ki želi kandidirati, prej o tem posvetovati z njim. Ni želel, da se zgodi, da duhovnik kandidira nasproti laiku, ki je »na dobrem glasu, pravi katoličan in ima potrebne lastnosti«, ali huje proti drugemu duhovniku ali najhujše, »kar Bog ne daj, da bi se morebiti kak duhovnik pridružil stranki onih ljudi, ki kot sinovi nepokorščine prezirajo cerkveno avtoriteto in ki vodijo morebiti že mnogo let srditi boj proti onim, katere je sveti duh postavil za škofe, da vladajo cerkev«. Naročil je javne molitve, da se pouči ljudi, kako pomembne so volitve za koristi cerkve in »da morejo doprinesiti, da se javno življenje zopet prilagodi naukom katoliške vere in tako naše večno vzveličanje ne samo ne izpostavi nevarnosti, nego čimbolj unapredi.« Spomnil je na pastirsko pismo goriške metropolije iz leta 1887, s katerim so takrat prepovedali naročanje in podpiranje *Slovanskega sveta* in *Slovenskega naroda* zaradi dopisov iz Rusije, in opozoril, da naj si vsi, ki berejo, pišejo ali podpirajo takšne liste, izprašajo lastno vest, ker varajo lahko ljudi in sebe, ne morejo pa Boga.²⁰

Lepšega darila pred volitvami liberalni časopis ni mogel dobiti. S pastirskim pismom so liberalci dokazovali odvisnost klerikalne stranke od škofa in tudi, da se škof zaveda, da brez njegove pomoči ne morejo zmagati. Nadalje so pisali, da je omejevanje politične neodvisnosti navadno diktatorstvo, kar duhovščini ne more koristiti. Spraševali so se, zakaj se škof ne udeležuje sej,

če ima vera toliko opraviti s politiko deželnega zbora, da so potrebne javne molitve? Zato so vztrajali, da gre le za zlorabo vere, ki se jo tako postavlja za »politično deklo«.²¹

Svojega prepričanja, da za vsemi odločitvami v klerikalni stranki stoji knezoškof, niso opustili. Leta 1896 je Katoliško narodno stranko razdvojila dvojna kandidatura za izpraznjen državnozborski poslanski sedež (po nepričakovani smrti Karla Kluna). Kandidiranje Ivana Šusteršiča je povzročilo mnogo hrupa v stranki, saj je prvi kandidaturu prijavil Ignacij Žitnik. Medtem ko se je veliko članov nagibalo na Žitnikovo stran, je bil Šusteršiču bolj naklonjen škof.²² Po sprejetju Šusteršičeve kandidature so v *Slovenskem narodu* zapisali, da »stranka sama nima nič govoriti in da je nje jedina pravica in dolžnost, pokoriti se volji knezoškofa Missie.«²³ In res, Missia se je s Šusteršičevo kandidaturu dokončno utrdil kot »odločilni faktor« v stranki in tega niti ni skrival.²⁴

Njegovo vmešavanje v politiko je imelo tudi satirični odziv. Ob volitvah novega vodje klerikalne stranke po smrti poslanca Karla Kluna je sestankovanje članov »opisano« pod črto v humorni prigodi »Iz klerikalnega kluba«. Po hvalisanju nekaterih članov, zakaj bi bili ravno oni primerni za novega vodjo, vstane Andrej Kalan in se razhudi, če so mogoče liberalci, da bi kar sami volili predsednika. Tega bo določil škof, saj je predsednik le škofov namestnik. Člani spoznajo svojo zmoto, zato prosijo Kalana, naj se pogovori s škofom. Kalan se vrne od škofa z naslednjim sporočilom: »Ekselencja gospod knezoškof vam naznanjajo, da bodo sami sebe vprašali za svet in potem milostno imenovali predsednika.«²⁵

Podobno negativno so zaradi političnega delovanja liberalci ocenjevali Missijevega naslednika Antona Bonaventuro Jegliča. Za knezoškofa je bil imenovan v času kratkotrajne sprave med strankama (spravna pogodba je bila podpisana 23. februarja, v *Slovenskem narodu* objavljena 18. marca 1898). V stolnem mestu je bil sprejet zelo slovesno, »vsa Ljubljana je bila na nogah«, pozdravni govor je imel župan Hribar. Govor novega knezoškofa je ljudi navdušil. Ob tem je *Slovenski narod* zapisal, da njegove besede »marsikaj obetajo«.²⁶ Liberalni tabor je novega knezoškofa sprejel z odprtimi rokami. Še pred prihodom, so o njem pisali le dobro, poudarjali so njegovo narodno zavednost in predvsem izražali upanje, da bo prinesel mir. Niso mislili, da bi dosegel ponovno

¹⁹ Meje cerkvene pokorščine, SN, 10. januar 1893, 1.

²⁰ Ljubljanski knezoškof in volitve. I., SN, 16. oktober 1895, 1.

²¹ Ljubljanski knezoškof in volitve. II. – V., SN, 17., 19., 24., 26. oktober 1895.

²² Rahten, Geneza, 111.

²³ Državnozborska volitev v kmetskih občinah sodnih okrajev Ljubljana, Vrhnika, Litija, Zatičina in Lašče, SN, 7. september 1896, 3.

²⁴ Rahten, Geneza, 116.

²⁵ Iz klerikalnega kluba, SN, 18. julij 1896, 1.

²⁶ Sprejem knezoškofa dr. Jegliča, SN, 20. maj 1898, 2.

združitev strank, a so upali, da bo nad političnimi igrami in bo pripomogel k prenehanju hujskanja duhovništva proti liberalcem.²⁷ Novi škof je bil sprva naklonjen liberalnemu taboru, nekaj mesecev je bil celo naročen na *Slovenski narod* in je z županom Hribarjem zahajal na prireditve v Narodni dom. Razlogi za počasno oddaljevanje od liberalcev so bili različni. Omenjajo se napadi na cerkev v njihovem listu, nezaupanje do škofa s strani duhovščine.²⁸ Ko je ideja o katoliški gimnaziji predstavljal javnosti v božičnem pastirskem pismu leta 1898, se je iz liberalne smeri nanj prvič vsul plaz kritik. Dobri odnosi med liberalci in škofom so se dokončno porušili spomladi naslednje leto. Aprila 1899 je *Slovenski narod* objavil pismo škofa neimenovanemu kanoniku. V njem se zgraža nad blatenjem katolištva s strani liberalcev in kanonika naproša, če bi kaj namignil volivcem, da naj volijo konservativne kandidate.²⁹ V tistem času se je namreč začela volilna kampanja za občinske volitve v Ljubljani. Agitacije in vmešavanja škofa v politiko (s podporo klerikalni stranki) so se liberalci najbolj bali. Po objavi pisma so škofa sprva vseeno poskušali opravičiti, razlog za vmešavanje so pripisali njegovim mladim svetovalcem. Vendar so vseeno obžalovali, da se je spustil v politiko in to še bolj neposredno kot Missia, ki je vedno stal v ozadju in druge pošiljal v boj.³⁰

Po volitvah za škofovo poseganje v politiko ne najdejo več opravičila. »Volilni vihar je razgalil vse megle, in sedaj vidimo, da je prevzvišeni gospod knezoškof jeden najodločnejših nasprotnikov napredne narodne stranke, in da moramo s tem računati.« Škof je pred volitvami začel vojno proti njim in oni jo sprejemajo. »Prevzvišeni gospod knezoškof hoče imeti boj — bodi torej boj!«³¹ Jeglič si je z vstopom v politiko zapravljal vse dobroimetje pri liberalcih. A za klerikalno stranko je postal »odločilna avtoriteta«.³²

Spremenjen odnos do Jegliča je sovpadal s koncem sprave med strankama in pripisali so mu moralno odgovornost zanjo.³³ Za njih je postal »vnet strankar«, ki vse podreja koristim stranke.³⁴ Od takrat dalje so polemizirali z vsakim njegovim pastirskim pismom, še posebno, če se je dotikal posvetnih zadev. S prepovedjo listov *Slovenski narod*, *Ljubljanski zvon*, *Rodoljub* in *Rdeči prapor* naj bi škof »smešil samega sebe«, ³⁵ sedem let pozneje, ko naj bi škof izdal taje »ferman«, da naj

se »iztrebi napredno časopisje«, so ga obtožili nove protireformacije in inkvizicije, ki pa ne bo uspešna.³⁶ Ko je Jeglič v pastirskem listu zapisal, da: »Posebno pri volitvah vam moramo bistro povedati, kako morate voliti, ako hočete imeti zastopnike Bogu pokorne, ne pa Bogu upornih«, so zapisali, da se je pokazal: »ultramontanski fanatizem ljubljanskega škofa v vsi njegovi nagoti.«³⁷

Če so liberalci Missiji vedno pripisovali prvenstvo v stranki, je bila Jegličeva vloga malo drugačna. Še vedno je bil »odločilna avtoriteta« stranke, a nikoli neuradni vodja. Cerkev v njegovem času po mnenju liberalcev ni več vodila stranke, ampak ji je »služila«. Pred volitvami leta 1913 so med drugim zapisali: »Tudi slovenska klerikalna stranka črpa svojo moč in svoj vpliv edino in izključno iz okolnosti, da ji je **vsa duhovščina s škofom na čelu vdinjana kot poslušna služabnica** [poud. a.], ki je ponižala hrame božje, hiše molitve v agitacijske lokale za Krek – Šusteršičevo politično stranko.«³⁸ Kako se politika klerikalne stranke določa v škofiji, na satiričen način opisuje tudi pesem »Diversa«, ki obravnava »prepoved«³⁹ ponovne kandidature Kreka leta 1900 v državni zbor. V njej se škof po nasvetu odloči, da je res bolje poslati na Dunaj »eksminorita«⁴⁰ kot »nihilista«.

»Izvršili, dragi tovariši, smo
Bogu dopadljivo res delo,
ki v blagor telesni in v dušno korist
posledic bo dobrih imelo«.

»Ker Krek naš učen in pobožen je mož,
zato pa se z nami bo družil,
in eksminoritu bo z nami on vred
sub oboedientia⁴¹ služil«.

V pesmi se v nadaljevanju dogovorijo tudi to, kdo bo novi »fajmošter« na Igu, ter da bo Peter Bohinjec še naprej služil pokoro na Horjulu, ker je premalo storil za katoliško stvar.⁴² V citirani kritiki je sicer rečeno, da bo Krek skupaj s celotno škofijo Šusteršiču »poslušno«

³⁶ Najnovejše preganjanje naprednega in svobodnega časopisja, SN 29. januar 1906, 1.

³⁷ Ultramontansko stališče, II. SN, 15. januar 1901, 1.

³⁸ Duhovna oblast in nove deželnozborske volitve, SN, 25. oktober 1913, 1.

³⁹ Čeprav je Krek sam zavrnil kandidaturu, so liberalci razlog pripisovali temu, da si klerikalna stranka ne more privoščiti tako socialno reformističnega poslanca in ga je v nekandidiranje prisilila. Takšen poslanec jih v državnem zboru namreč le »kompromitira« pri njihovih pokroviteljih. Iz tega izvajajo dokaz svojih trditev, da je klerikalna stranka socialna le zaradi pridobivanja volivcev v domovini, ne pa da bi resnično tako delovala. (Od Kreka na Šusteršiča, SN, 31. oktober 1900, 1).

⁴⁰ Ivan Šusteršič. Vzdevek se nanaša na njegov domnevni vstop k minoritom v času študija.

⁴¹ Lat. – v poslušnosti.

⁴² Ostrovoj Sršen, Diversa, SN, 10. november 1900, 1.

²⁷ Ob prihodu knezoškofa Jegliča, SN, 18. maj 1898, 1.

²⁸ Perovšek, Pogledi slovenskega liberalizma, 359–360.

²⁹ Škof Anton Bonaventura v – agitaciji!, SN, 15. april 1899, 3.

³⁰ Knezoškof v agitaciji, SN, 19. april 1899, 1.

³¹ Knezoškof in občinske volitve, SN, 1. maj 1899, 1.

³² Benedik, Jegličeva življenjska pot, 24.

³³ To je resnica, SN, 14. junij 1899, 1.

³⁴ Vse za stranko, SN, 17. junij 1899, 3.

³⁵ Pastirski list, SN, 27. december 1899, 1.

služil, a vseeno je odločitev, kdo bo kandidiral, sprejeta v škofovski palači. Hkrati je potrebno dodati, da je stranko res vodil Šusteršič, bil je njen predsednik in je narekoval politiko. To moč pa je imel le, dokler ga je podpiral škof. Ravno odtegnitev škofove podpore je pomenila Šusteršičev dokončen politični zaton.⁴³

Prvi razlog za drugačno vlogo Jegliča v stranki, verjetno leži v večji izpostavljenosti predsednika stranke, saj sta bila Karel Klun in Franc Povše mnogo manj opazna in v ospredju kot Šusteršič. Hkrati pa tudi Jeglič, glede na njegov zapis v dnevniku, ni želel »stopati preveč v ospredje«. ⁴⁴ Drugi pomembnejši razlog pa je spremenjena politična situacija. S koncem sprave se je političen boj še zaostрил. Napadi liberalne stranke so postali še bolj ostri in tudi bolj osebni. Če so za časa Missije škofu še priznavali versko avtoriteto, so jo v Jegličevem le še teoretično, njemu osebno pa ne. Čezenj so mnogokrat zabavljali, se iz njega norčevali in večkrat je imel vlogo v satiričnih delih. O njem so celo zapisali, da bi morala tudi duhovščina končno sprevideti, da je škof »**ekscentričen fanatik**, ki nima sam v sebi nobene opore, ki **pada iz ekstrema v ekstrem** [oboje poud.a.], ki v nobeni stvari ne pozna ne prave meje ne prave mere.« Za škofa ni zadosti, da je veren, potrebne so tudi druge lastnosti, ki pa jih Jeglič nima. Bil bi »morda čisto dober dušni krotitelj hudodelcev v kaki kaznilnici, **za škofa pa je absolutno nesposoben** [poud.a.]«. ⁴⁵

Primerjava desetine in darov za škofove zavode
(Osa: Politično satirični dnevnik, 6. marec 1906.)

Prav tako so v začetku devetdesetih še poudarjali, da se njihov boj ne bje proti celotni duhovščini. Na srečo naj ne bi bil ves stan tako »slep in korumpiran«, saj slovenska duhovščina večinoma ne podpira klerikalne stranke. Slednja tako ni »stanovska stranka, le klika, ki podpisuje kar je učil krivi svetnik od Kala [Mahnič]«. ⁴⁶ Po prelomu stoletja pa so napadi leteli na celotno duhovščino, saj je klerikalni stranki »vsa duhovščina s škofom na čelu vdinjana kot poslušna služabnica.« ⁴⁷ Cerkev in stranka sta se že zdavnaj izneverili Mahničevim naukom. Postali so stranka praktičnih politikov, ki so ji »pravi principi klerikalizma, kakor jih je formuliral Mahnič, hekuba.« Takšna politika pa je duhovščini le koristila. »Zadobili so veliko moč v javnosti, velik vpliv in imajo od tega — na kar menda največjo važnost polagajo — tudi velike materijalne koristi.« ⁴⁸

Duhovščina in politična agitacija

Vmešavanje škofa v politiko se je liberalcem zdelo problematično tudi zato, ker je škof s tem dajal »potuho« politikantskim duhovnikom. Čeprav je Missia nasvetoval, da se candidature za politične funkcije, če je le mogoče, prepuščajo laikom, to nikakor ni pomenilo, da se ti ne smejo vmešavati v javne zadeve in politiko. Liberalce je skrbel predvsem vpliv duhovščine na prebivalstvo in politična prednost, ki jo ima s tem nasprotna stranka. Pogosto je bil slišan očitek o zlorabi prižnice in spovednice v politične namene ter kako s tem duhovščina opušča svojo dušnopastirsko dolžnost.

Najbolj sporna se je liberalcem zdelo agitacija duhovščine. Duhovniki imajo že zaradi narave svojega poklica velik vpliv na ljudi, najboljše možnosti za stike z volivci in hkrati še veliko časa. Ob vsej tej prednosti pa vseeno tudi grozijo, podkupujejo in se poslužujejo drugih spornih načinov prepričevanja.

Ko so bile aprila 1890 v Ljubljani dopolnilne občinske volitve, je liberalni dnevnik objavil uvodnik, v katerem je slikal agitacijo klerikalcev. Pišejo, da je bila silnejša kot proti Nemcem na zadnjih volitvah, začela se je že štirinajst dni pred volitvami. Slikovito opisujejo, kako so kaplani, ki imajo časa štiriindvajset ur na dan, hodili od hiše do hiše in pobirali pooblastila. Pritiskali naj bi na volivce, jih podkupovali, ponarejali pooblastila ter jemali glasovnice. V cerkvi sv. Petra naj bi celo s prižnice nagovarjali, da naj ljudje prinesejo svoje glasovnice v farovž. Te volitve so liberalci označili za vojno med dobrim in zlim. »Danes bil je boj mej napredkom

⁴³ Bergant, Kranjska, 38.

⁴⁴ Melik, Jeglič, 622.

⁴⁵ Vpogled v klerikalizem, SN, 6. november 1909, 1.

⁴⁶ Politična razdivjanost SN, 19. avgust 1893, 1.

⁴⁷ Duhovna oblast in nove deželnozborske volitve, SN, 25. oktober 1913, 1.

⁴⁸ 'Več luči', SN, 12. februar 1912, 1.

in nazadnjaštvom, mej lučjo in temoto.«⁴⁹ Klerikalna stranka je zmagala le v III. volilnem razredu. Razlog za to išče liberalni časopis v sestavi III. volilnega razreda, saj tam volijo »mali ljudje«, »vsi mežnarji, tercijalke, kuharice in dekle«, pri katerih ima duhovščina velik vpliv, med tem ko je v I. in II. razredu zastopano »razumništvo in sploh **boljši** [poud. a.] stanovi.«⁵⁰ Zaradi domnevno velikega vpliva duhovščine na nižje sloje in predvsem ženske so o njih v liberalnem časopisu pisali vedno bolj žaljivo.

Podobno agitacijo opisujejo na nadomestnih deželnozborskih volitvah na Notranjskem novembra 1893. Agitacija se jim je zdela izven dopustnosti. Duhovniki naj bi agitirali tako, da so hodili od hiše do hiše, od krčme do krčme. Ljudi naj bi prepričevali, jim grozili ali jih podkupovali. Če se kdo ni pustil prepričati, naj bi bil poklican v župnišče na zagovor, nanj naj bi nahujskali tudi sosede.⁵¹

Propada liberalnega kandidata na državnoborskih volitvah leta 1891 v gorenjskih in notranjskih mestih, naj bi bila kriva klerikalna gonja, ki je kandidata lažno obtožila, da »je bogotajec, antikrist, človek, ki je v svojih spisih trdil, da je imela Božja Porodnica šestero otrok (!), ki je skrunil sveto razpelo itd.« Duhovna oblast, ki bi morala ravno ob takih primerih povzdigniti svoj glas, pa je molčala. Zato zdaj po končanih volitvah pozivajo nasprotnike, da obtožbe prekličejo, ali pa jih dokažejo. Dokler pa tega ne storijo, jim kličejo: »gorje klevetniku svojega brata in trikrat gorje takemu klevetniku, ako nosi duhovnski plašč!«⁵²

Ko se je v deželnem zboru leta 1902 razpravljalo o volilni reformi, je Ivan Hribar na seji zbora zagotavljal, da reformo podpirajo, a se mora prej zagotoviti »volilno svobodo«. Kakor je kaznivo kupovanje glasov, se mora »tudi zagotoviti, da ne bo duhovščina zlorabljala prižnice in spovednice za volilne namene.« Pisec poročila za *Slovenski narod* o dogajanju v deželnem zboru dodaja, da: »Šusteršičeva banda se sicer dobro zaveda, da je svoje mandate dobila samo vsled najnesramnejše zlorabe lece in spovednice, samo vsled najhujšega duhovniškega nasilstva.«⁵³

Liberalci so krivdo za volilne neuspehe med kmečkim prebivalstvom pripisali duhovščini in neizobraženemu kmetu. Pišejo, da kmetom sicer ne gre zameriti, ker po grožnjah s peklom in obljubami o nižjih davkih

volijo klerikalce.⁵⁴ Tolažba liberalnega tabora je bila, da si klerikalci s cerkveno pomočjo kopljejo jamo in pridobivajo le kratkoročne koristi. Neučen kmet zdaj verjame vse, kar mu reče duhovnik, a to ne bo trajalo. Ko jim nihče več ne bo verjel, bo cerkev začela izgubljati vernike. Krivda bo tudi na strani knezoškofa, saj je z izkazano podporo prevzel tudi odgovornost za njihova dejanja. Takrat bodo svoja dejanja obžalovali tudi v »škofovski palači.«⁵⁵

Želja in napovedi liberalcev, da se bodo ljudje obrnili proti cerkvi zaradi njenega političnega delovanja, se niso uresničile. Za izgubo oblasti v deželnem zboru, so krivili zlorabo vere v politične namene, demagoško postopanje klerikalne stranke in seveda neizobraženega ter vodljivega volivca.

Iz zgodovine Slovencev
(Osa: Politično satirični dnevnik, 20. januar 1906)

Takšno predvolilno postopanje duhovnikov se prikazuje še tudi v letu 1912. Pod črto je objavljena igra z enim prizorom, »Izza nekdanjih dni: Tragična scena iz devete dežele«, ki prikazuje duhovnika in kaplana, ki pred volitvami zbereta kmete na shodu. Najprej jim razložita, kako so na Portugalskem brezverci oskrunili cerkve in pobijali ljudi ter celo duhovnike. Ob zgrajanju kmetov dodata, da so takšni brezverci tudi na Kranjskem. Imenujejo se liberalci. Nad njih ni treba z nožem, a da se obvarujejo pred njimi, morajo na volitvah pravilno glasovati. Kmetje jima seveda verjamejo in na koncu skupaj zmolijo en očenaš. Edini meščan, ki je prišel na shod, ima finančne probleme. Župnik mu obljubi, da bo poskrbel za vse njegove težave, naj si le zapomni, kako mora voliti. En sam prizor, ki prikazuje vse, kar so liberalci skozi leta očitali klerikalcem. Nevedni kmetje verjamejo župniku na besedo (»In več ve kot mi. Poslušajmo ga!«), edini »intelektualec« (kar so liberalci

⁴⁹ Ljubljanske volitve, SN, 14. april 1890, 1.

⁵⁰ Po občinskih volitvah Ljubljanskih, SN, 19. april 1890, 1.

⁵¹ Notranjska volitev, SN, 4. november 1893, 1.

⁵² Našim domačim klevetnikom, SN, 9. marec 1891, 1.

⁵³ Deželni zbor kranjski, SN, 23. junij 1902, 2.

⁵⁴ Volitev v kmečkih občinah, SN, 22. november 1895, 1.

⁵⁵ Klerikalne – Pyrrhove zmage, SN, 9. november 1895, 1.

povezovali z meščanstvom) na shodu, je podkupljen.⁵⁶ To je slika klerikalnih volivcev. Najvplivnejši klerikalni agitatorji so duhovniki, ki svojo versko oblast nad ljudstvom izrabljajo za politične boje. Čeprav je iz naslova jasno, da se je zgodba vršila v preteklosti, to ne pomeni, da ni več aktualna. Namen avtorja je le prikazati, kako si je klerikalna stranka s pomočjo duhovščine in vernega ter nevednega ljudstva priborila oblast.

Sporen način agitiranja je omenjen tudi v več daljših literarnih delih objavljenih v *Slovenskem narodu*. V »Cerkvenih miših : Povest iz sedanjosti« Alojzija Kokalja, ki prikazuje, sicer neuspešen, poizkus prevzema oblasti v vasi, narekovan s strani škofovske palače in vodstva SLS, se pojavljajo vsi pogosti očitki duhovščini in klerikalni stranki v zvezi z agitacijo.⁵⁷ Kaplan Čuk je v konsumu hujskal svoje pristaše, v spovednici blatil nasprotnike, ženskam je celo priporočal, da možem odpovejo zakonske dolžnosti, če njihovi možje ne bodo glasovali za pravo stranko. Skupaj z ožjimi pristaši so noč in dan hodili od volivca do volivca in jih »obdelovali in pestili z vsemi dopustnimi in nedopustnimi sredstvi«. ⁵⁸ Skupaj z župnikom Jurijem sta sestavila kandidatno listo in s prevaro dosegla spremembo volilnih imenikov. Na dan volitev je kaplan Čuk postopal po volišču, ponovno prepričeval ljudi ali jim celo jemal glasovnice in jih raztrgal, če so volili »napačno«. Med tem pa je Jurij kot član volilne komisije, v kateri so imeli večino njegovi privrženci, sprejemal ponarejena volilna pooblastila ali zavračal prava, če pooblaščenci ne bi volili »prave« stranke. Poleg vseh volilnih prevar želi avtor povesti izpostaviti tudi vernost in vodljivost slovenskega ljudstva. Te prikaže skozi misli dobrega bivšega župnika Korena: »Poznal je dobro globoko vernost slovenskega naroda vobče, poznal je pa tudi še posebej njegovo naravnost slepo vdanost in pokorščino duhovskemu stanu. Vedel je pa tudi dobro, da se v obojnem oziru odlikujejo posebno ženske, ki tirajo svojo vernost ter spoštovanje in pokorščino do duhovščine čisto celo tako daleč, da meje že na versko blaznost.«⁵⁹

Spremenjena podoba duhovščine v novi politični situaciji

Kot že omenjeno, so liberalci sprva poudarjali, da njihova kritika ni namenjena duhovščini kot stanu, ampak točno določenim »novodobnim« duhovnikom, ki menijo, da je njihova naloga aktivno poseganje v politično dogajanje. V tem primeru niso duhovniki ampak

politiki, ki jih imajo pravico napadati kot kateregakoli drugega politika. Kot poudarjanje nenapadanja duhovščine v celoti, se lahko razume tudi v mnogih leposlovnih delih izoblikovana opozicija med starim in mladim duhovnikom (večinoma kaplanom). Starejši duhovniki so razsodni in ne marajo klerikalcev ter njihovega postopanja. Pogosto so kritiki mlajše duhovščine in zastopajo narodne ter liberalne poglede, njihova vloga pa je osnovana predvsem kot jasna opozicija novodobni duhovščini.

V Tavčarjevem »Izgubljeni Bog : Resnična povest, tiskana z nedovoljenjem visokočastitega knezoškofjskega ordinarjata.« je omenjen stari župnik Andrej, ki je zaradi bolezni večino poslov prepustil kaplanu Petru. Njegovo nestrinjanje s konsumom in drugimi deli mlajše duhovščine, se vidi v njegovi pripombi ob obisku škofa, ko negoduje, če se morajo zdaj duhovniki že v šoli učiti knjigovodstva in doda, da je kramarijo Jezus spodil iz templja.⁶⁰ Podobno majhno vlogo ima v zgodbi Miroslava Malovrha »Žrtev razmer : Zapiski kranjskega kapelana« stari dekan. Slednji ne želi prebrati Missijevega pastirskega pisma, saj ne odobrava vmešavanja duhovščine v politiko.⁶¹ Pomembnejšo vlogo igra star župnik Matija Koren v »Cerkvenih miših«. Zaradi ovadbe njegovega kaplana Jurija Podpečnika (ob spodbudi cerkvenega vrha), da je podpiral in dovoljeval širjenje napredne misli, je Koren prisilno upokojen. Na prošnjo glavnega junaka Ivana Novaka se kljub prepovedi vrne v Orehovlje, kjer mu pomaga v boju proti Juriju in kaplanu Čuku.

Drugačna pa je novodobna duhovščina, ki jo je politika popolnoma pokvarila. Ivan Tavčar je na shodu v Cerknici leta 1909 izjavil, da je Narodno-napredna stranka »vedno stala na stališču, da duhovnik ni poklican v to, da bi se preveč vtikal v politiko. Saj je Kristus sam rekel, da njegovo kraljestvo ni od tega sveta.« Politika duhovnike le pokvari in namesto, da bi oznanjali ljubezen do bližnjega, hujskajo proti svojemu nasprotniku.⁶² Ob II. Slovenskem katoliškem shodu, so zapisali, da je I. shod prinesel le popolni razdor in razpihal sovraštvo med narodom. Narodne ideje so takrat postavili v kot in napovedali boj proti narodni inteligenci. Uveljavili so načelo »Divide et impera«, s čimer le služijo Rimu in Dunaju.⁶³ Z neusmiljenim bojem proti liberalcem ljudi le hujskajo. Zaradi lastnih interesov spodbujajo političen razkol in podpihujejo sovraštvo med ljudstvom.

⁵⁶ J.L., *Izza nekdanjih dni : Tragična scena iz devete dežele*, SN, 4. januar 1912, 1-2.

⁵⁷ Luigi Calco [Alozij Kokalj], *Cerkvene miši. Povest iz sedanjosti*, SN, 22. oktober – 12. december 1913.

⁵⁸ L. Calco, *Cerkvene miši*, SN, 17. november 1913, 1.

⁵⁹ L. Calco, *Cerkvene miši*, SN, 1. december 1913, 1.

⁶⁰ Dr. Ivan Nevesekdo [Ivan Tavčar], *Izgubljeni Bog : Resnična povest, tiskana z nedovoljenjem visokočastitega knezoškofjskega ordinarjata.*, SN, 3., 7., 10., 14. in 17. februar 1900.

⁶¹ [Miroslav Malovrh], *Žrtev razmer : Zapiski kranjskega kaplana.*, SN, 2. januar – 4. februar 1903.

⁶² Shod v Cerknici, SN, 24.03.1909, 1.

⁶³ II. katoliški shod, SN, 30. oktober 1899, 1-2.

Umiranja morale, širjenja brezverstva in sovražnosti do duhovščine po njihovo ni kriva liberalna stranka, kot so trdili klerikalci, ampak duhovščina sama. Duhovniki in njihova politična agitacija, kot tudi zasebni škandali so tisti, zaradi katerih se ljudje odvrčajo od vere. Zaradi strasti s katero »pobijajo« liberalce, so pozabili na svojo dušnopastirsko službo. Nemoralno zasebno življenje nekaterih duhovnikov, ki vero in cerkev zlorabljajo v politične namene, je pohujšalo tudi ljudi in zato ti v duhovščini ne vidijo več avtoritete.⁶⁴ Značilno je bilo, da so liberalci klerikalizem predstavljali kot tisto, kar je v katolištvu izrojenega, med tem ko se sami zavzemajo za »prvotno katolištvo, v vsej njegovi izvorni čistosti.«⁶⁵

Kako se je spreminjala duhovščina opisuje Tavčar v treh feljtonih »Iz naših župnišč«: »Iz preteklega časa«, »Iz polpreteklega časa« in »Iz sedanjega časa«. Župnik iz preteklega časa je bil dobrodušen veseljak, ki so ga imeli vsi radi.⁶⁶ Župnik iz polpreteklega časa je bil despot, ki so se ga ljudje bali, a so ga spoštovali.⁶⁷ V sedanjem času se je vse spremenilo. Župnišča so odprla svoja vrata ljudem in v njih ter iz njih se stekajo čenče. Župnik ve vse in v vse vtakne svoj nos. S svojimi dejanji so razdelili ljudi, da tam kjer prej niti vedeli niso, kaj je to stranka, že imajo dva tabora. Spoštovanje do župnikov je izginilo. Proti inteligenci, ki je opozarjala na napake duhovščine, se je začela prava gonja. Verne ovčice še vedno hodijo za župniki, a tudi tu se je spoštovanje izgubilo, saj z njimi občujejo kot s prijatelji. Vaški fantje jih morajo pobirati pijane iz jarkov, politično agitirajo (grozijo tudi s peklom, če bi napačno volili). Sprva so le hujskali proti liberalnim trgovcem, a so nato našli boljši način. Ustanovili so konsumna društva, čeprav ne znajo niti dobro računati. Vse le zato, da so nekateri liberalni trgovci izgubili vse stranke. »Pokazali so se v vsi svoji nepoštenosti, v vsi hudobi, pokriti z vsemi človeškimi slabostmi, ki so na njihovi posvečeni osebi še odurnejše in večje. Tisti čar, ki jih je stavil visoko nad druge navadne ljudi, je izginil, sami so ga uničili, in ž njim je izginilo tudi spoštovanje in oni stari, čudoviti respekt, katerega so si znali njihovi predniki tako dolgo obraniti. In nadprirodni sij okrog njihovih glav se vedno bolj manjša, vedno bolj izginja...«⁶⁸

Podobno lahko razberemo iz enostavne pesmi »Slovinci, antekrist se bliža!« Avtor primerja trenutno dogajanje z napovedjo o prihodu antikrista. Ugotavlja, da bo

ta kmalu prišel, saj: »Kjer nekdanj oznanjevala/ Resnica, sprava je in mir,/ Tam zdaj se seje laž, preprič,/ In brata sovražiti, kleti/ Učé duhovniki mladí,/ kje pa ne zdájo ti njih sveti,/ Tam zmerjati začno ljudi!« Zato morajo biti rojaki posebno previdni, kajti če pride antikrist, bi mu oni še pot gladili.⁶⁹

Nauk liberalnih trditev je, da se je duhovščina popolnoma pokvarila. Izgubili so vse za duhovnike potrebne lastnosti, ne držijo se več nobenih ob posvečenju danih zaobljub.

V *Slovenskem narodu* večkrat zasledimo primere grabežljivosti duhovnikov, ki ljudem jemljejo denar za lastne potrebe, za zidanje kapelic in urejanje farovžev. Večkrat je izpostavljen očitek, da duhovniki hodijo na »lov za hranilničnimi knjižicami.«⁷⁰ Ena izmed takšnih vesti je bila objavljena v času izhajanja Tavčarjevega »Izgubljenega boga« in govori o ljubljanskem duhovniku, ki je obiskoval vse hiše, kjer je izvohal nekaj denarja. Seznanil se je z gospo, ki je imela kar nekaj prihrankov. Najprej ji je sestavil oporoko, v kateri je velike vsote namenila cerkvenim zavodom, nato jo je s pretvezo, da bodo hranilne knjižice pri njemu bolj na varnem, prepričal, da mu jih je izročila. Po tem k njej ni več zahajal. Ker ji je pobral vse, kar je imela, je začela ona hoditi k njemu in ga prositi za denar. Vrniti ji ga ni želel, je pa po prepričevanju pristal na to, da ji izplačuje nekaj denarja (manj kot so nanesele obresti). Gospa naj bi nato iskala pravico na sodišču.⁷¹ Podobno zgodbo je Tavčar vpletel v povest »Izgubljeni bog«, kjer je »glavni junak« kaplan Peter staro Čehunovo Meto prepričal, da mu je izročila svoje hranilnične knjižice. Po njeni upokojitvi ji jih ni želel vrniti, zato je bila prisiljena v beračenje. Motiv se pojavi tudi v povesti Miroslava Malovrha »Skušnjave Tomaža Krmežljavčka : Šaljiva povest«⁷², kjer želi tehant (star izraz za dekana) Valentin Čefuta staro Kosovko prepričati, da mu izroči vse premoženje, a mu to ne uspe. V istem delu je mnogokrat opozorjeno na neskromno življenje duhovščine. Ko je bil glavni junak povesti Tomaž še mlad, je dobil čast, da streže na gostiji v čast škofa. Od vsega dobrega kar je videl, je prvič, a tudi zadnjič pomislil, da bi postal duhovnik. Tam so poleg škofa in domačega župnika Bradavice bili še »vedno žejni in vedno lačni« fajmošter Jaka iz sosednje fare, rejeni korar ter drugi, ki so bili bogato pogoščeni in so pili na boj proti liberalcem, med molitvijo pa se jim je »pehalo.«⁷³ Čeprav Tomaž na to nikoli več ni pomislil, je v prihodnosti še velikokrat videl obilje, v katerem živi

⁶⁴ Sami ste krivi!, SN, 22. avgust 1896, 1.

⁶⁵ Bergant, Slovenski klasnični, 86.

⁶⁶ -r. [Ivan Tavčar], Iz naših župnišč : Iz preteklega časa, SN, 24. marec 1903, 1-2.

⁶⁷ -r. [Ivan Tavčar], Iz naših župnišč : Iz polpreteklega časa, SN, 4. april 1903, 1-2.

⁶⁸ -r. [Ivan Tavčar], Iz naših župnišč : Iz sedanjega časa, SN, 18. julij 1903, 1-2.

⁶⁹ Fr.S., Slovinci, antekrist se bliža!, SN, 24. avgust 1895, 1.

⁷⁰ Lov na hranilnične knjižice, SN, 20. december 1899, 3.

⁷¹ Kako se pride poceni do denarja, SN, 13. januar 1900, 2.

⁷² L. Šepetalec, [Miroslav Malovrh], Skušnjave Tomaža Krmežljavčka : Šaljiva povest., SN, 13. marec – 21. julij 1911.

⁷³ L. Šepetalec, Skušnjave, SN, 29. marec 1911, 1.

Posledice požrešnosti.

Posledice požrešnosti
(Osa : Politično satirični dnevnik, 24. marec 1906)

duhovščina. Malovrh ne izpusti niti opisa stereotipnega debelega duhovnika. Takšen je Melhijor Ocvirk, ki je opisan kot »okrogloličan« in ima »tolsto« roko.⁷⁴

Neopaženo pa ni ostalo niti cerkveno premoženje. Katoliška cerkev ni revna, saj ima »nad petsto milijonov izkazanega premoženja« in kdo ve koliko ga je še skritega.⁷⁵ Bogastvo se kaže predvsem pri visoki duhovščini, pri kateri ni sledi o ubožnosti in zmernosti. Njihovo vzvišenost in nerazumevanje krščanskega nauka o revni cerkvi najbolje prikazuje anekdota, objavljena leta 1890. Kardinala pred dvorom čaka kočija z dvema vpreženima »iskrima vrancema«. Kardinal prav ponosno stopa proti kočiji, spremljajo ga dvorniki, nakar se mu približa revno oblečen mož, ki mu pravi, da je Jezus hodil peš in bos. Kardinal pa mu odgovori: »Da, a Kristus je bil tesarjev, jaz sem pa knežev sin!«⁷⁶

Vzorčen primer karakterizacije novodobne duhovščine srečamo v »Cerkvenih miših« Alojzija Kokalja. Gre za izrazito političen tekst, namenjen le uzgodbljenju vseh očitkov, ki so jih proti klerikalcem imeli liberalci. Liki nimajo osebnosti, so le karikaturne podobe, so zelo dobri in pošteni ali pa slabi in pokvarjeni. Nova duhovnika, sprva kaplan nato župnik Jurij Podpečnik in nov kaplan Urh Čuk sta pripadnika t.i. mlade duhovščine, ki se najraje vmešava v politiko, hujska proti drugače mislečim ter želi imeti ljudi v popolni oblasti. Čeprav sta oba »novodobna petelina vojskujoče cerkve«, sta si karakterno različna. Jurij je na zunaj ves dober, zato si je hitro začel pridobivati simpatije, predvsem pri ženski populaciji. Ustanovi Marijino družbo, obiskuje bolne na domu. Deluje previdno in premišljeno iz ozadja. Njegovi edini motivaciji za delo sta denar in moč. Za doseg svojega cilja je pripravljen groziti, ne meni se za posledice svojih dejanj in tudi celibata ne spoštuje (z njim je zanosilo več članic Marijine družbe). Ker je premeten, bi mu lahko tudi uspelo obdržati vse niti v rokah, če ga ne bi premamila želja po maščevanju in telesna sla. Po izgubljenih volitvah in po izgubljeni tožbi za vse okrivi glavnega junaka Ivana. Maščevati se mu želi tako, da bi ga ločil od njegove zaročenke Lenice. Poizkuša jo prepričati, da bi se včlanila v Marijino družbo, a ga preplavita sla in bes ter Lenico posili. Ko ji uspe pobegniti, napiše pismo in ga naslovi na starega župnika Korena, nato se vrže v prepad. Koren je ni mogel rešiti, na njeno željo pa ne izda, da je bila posiljena in je naredila samomor. Se pa sooči z Jurijem, ki mu zagrozi, da bo vsem povedal kaj je storil ter ga dal za to zapreti, če ne zapusti Orehovalj. Jurij ve, da nima izhoda, zato se zastrupi.

Drugačen je Urh Čuk, je mladostniško neučakan in predrzen. Misli, da se bo klerikalizem hitro zasedral v vasi in da kot kaplan lahko počne kar želi. S prižnice hujska

⁷⁴ L. Šepetalec, *Skušnjave*, SN, 7. julij 1911, 1.

⁷⁵ *Bogastvo katoliške cerkve*, SN, 23. december 1899, 4.

⁷⁶ *Sevničan, Ulomci*, SN, 15. april 1890, 1.

ljudi proti liberalcem, privrženca pridobiva tako, da jim v konsumu zastoj toči pijačo, za ljubico si vzame prodajalko Reziko. Ko se stvari zalomijo, raje pobegne kot da bi se soočil s posledicami. Tako iz posojilnice kot konsuma brez slabe vesti vzame denar in z Reziko odide v Ameriko.

Kot v zgornjem primeru je tudi v drugih literarnih delih eden izmed najpogostejših očitkov duhovščini nespoštovanje celibata. V vseh obravnavanih literarnih delih skoraj ne najdemo duhovnika, ki ne bi imel vsaj ene ljubice, marsikateri pa celo posiljujejo.

Mnogo takšnih srečamo v Malovrhovi povesti »Skušnjave Tomaža Krmežljavčka«, kjer sicer spremljamo življenje glavnega junaka Tomaža, od njegovega rojstva do časa, ko je postal pomemben klerikalni politik. Na splošno je njegovo življenje trdno prepleteno z mnogo duhovniki. Njegova mati, bivša župnikova kuharica Neža je želela očetovstvo podtakniti kar dvaintridesetim župnikom, ki so ji za njen molk bogato plačevali. Njegov najverjetnejši oče, prvi župnik iz domače vasi Matevž Šteblar je bil »strah vseh moških in ljubljene vsega ženstva v fari, zlasti odkar ni bilo kaplana.«⁷⁷ Imel je razmerja z mnogimi ženskami in verjetno nikoli ni spoštoval celibata. Nič drugačen ni njegov naslednik Janez Bradavica, ki ima razmerje s svojo kuharico, in mladi alojzijeviščniki, ki pošiljajo pisma gospodičnam. V Blatni Ligonji Tomaž spozna enega izmed kaplanov Matjoka, ki je strasten agitator in pijanec ter skrbi, »da bo deželo obljubil z nezakonskimi otroci.«⁷⁸ Njegova vloga je v zgodbi dokaj nepomembna, a izvrstno prikazuje t.i. mlade kaplane. Pred deželnozborskimi volitvami je bil ves čas pijan, saj je moral agitirati noč in dan. Takrat tudi potoži Tomažu, kako je žalosten, ker sam ne verjame tega kar pridiga. Da ni v njem niti kančka spodobnosti, se kaže predvsem v njegovem pijanskem reku: »Živio posilstvo in samomor.«⁷⁹

Kakšna naj bi bila duhovščina v očeh liberalcev dobro prikazujejo tudi šale, ki jih je Miroslav Malovrh zbral v dveh knjižicah, *Greh in smeh: Zabeljene in osoljene kratkočasnice* (1912) in *Burke in porednosti: Sramežljive kratkočasnice* (1914). Duhovščina sicer ni edina, ki se je šale dotikajo, se pa v njih pojavlja zelo pogosto. Ena izmed njih, zelo slikovita, glede na zgoraj omenjene lastnosti duhovščine, gre takole: »Župnik: Naš novi kaplan so pa čuden gospod! Ne kade, ne kvartajo, ne kolnejo, ne pijejo... / Mežnar: E ja? / Župnik: Res je! Ne pijejo! In žensk tudi ne marajo. / Mežnar: Slišijo, gospod

župnik... naj ne zamerijo... morda pa novi gospod kaplan sploh niso duhovnik, ampak kak slepar?«⁸⁰

Sklep

Največjo krivdo za »ločitev duhov« in stanje v politiki po mnenju liberalcev nosi cerkev. Anton Mahnič je s svojo zahtevo po popolni ločitvi in »pogromskimi« članki razburkal politično ozračje. Njegovim naukom je sledila uradna cerkvena politika z Jakobom Missio na čelu. S svojim brezobzirnim bojem proti liberalcem in vmešavanjem v politiko sta »pohujšala« tudi ostalo duhovščino, ki je vero spremenila v »politično deklo«. S slabim zgledom je duhovščina »pohujšala« tudi ljudstvo, ki ga ščuva in hujska proti liberalcem. Največjo odgovornost za takšno delovanje duhovščine nosi škofovska palača. Dežela je zato zdaj polna sovraštva, ljudje se delijo na osnovi političnega prepričanja, enotnost je izginila. Vse le zato, da bi cerkev in oportunistični politiki kovali dobiček.

Vsi ti prikazi so zajeti v publicističnih člankih, tako v krajših novicah kot v uvodnikih. Podobno velja za literarne in polliterarne zvrsti, ki se pojavljajo pod črto, pogosto v službi političnega boja. Krajše pripovedi, pesmi in t.i. »pravi« feljtoni, ki se nanašajo na politično dogajanje, so večinoma satiričen odziv na točno določen dogodek, ki je (bil) zabeležen nad črto. Zato se podobe pod in nad črto večinoma podvajajo, le da so spodaj opisane bolj lahkotno, skozi drugačno obliko sporočanja. Pri daljših pripovedih, kot so podrobneje obravnavane Tavčarjeva povest »Izgubljeni bog«, Malovrhove »Skušnjave Tomaža Krmežljavčka« in Kokaljeva »Cerkvene miši«, je aktualnost časovno razširjena. Niso osredotočene le na en dogodek ali osebo in imajo s tem večjo sporočilnost. Nasprotnika prikazujejo v več situacijah, z več fiktivne snovi.

Očitane vpletanje duhovščine v politiko je bilo še najbližje nazorskim nestrinjanjem. Te so bile sicer pogosto omenjene v polemikah, a so ostajale v ozadju, saj so jih preglasile novice o škandalih in osebnih lastnostih nasprotnikov. Oznake in očitki so se ponavljali, včasih so si sicer med seboj tudi nasprotovali. Pomembno je bilo nasprotnika čim bolj očrtniti. V tem se liberalci niso dosti razlikovali od svojih nasprotnikov, kot tudi ne od današnjih političnih igralcev. Politični boji se do današnjega časa niso mnogo spremenili, spremenilo se je novinarstvo. V osnovi naj bi novinarji danes težili k objektivnemu poročanju, a kljub temu še vedno obstajajo strankarska glasila (dodamo lahko tudi zapise na spletnih straneh in blogih strank), ki politične nasprotnike napadajo na enak način kot so jih konec 19. stoletja.

⁷⁷ L. Šepetalec, *Skušnjave*, SN, 14. marec 1911, 1.

⁷⁸ L. Šepetalec, *Skušnjave*, SN, 10. julij 1911, 1

⁷⁹ Prav tam.

⁸⁰ Hudolin, *Greh in smeh*, 112.

Spremenili so se dogodki in osebe, politična propaganda pa ne prav dosti.

Viri in literatura

Časopisi viri

Osa : Politično satirični dnevnik, 20. januar, 6. in 24. marec 1906.

Slovenski narod, 1890 – 1914.

Rimski katolik, 1, 1888/1889.

Tiskani viri

Hudolin, Tinček [Miroslav Malovrh] (ur.), *Greh in smeh : zabeljene in osoljene kratkočasnice*. Ljubljana: Narodna založba, 1912.

Literatura

Benedik, Metod: Jegličeva življenjska pot. *Jegličev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 1991, str. 21-24.

Bergant, Zvonko: *Kranjska med dvema Ivanoma : Idejno-politično soočenje slovenskega političnega katolicizma in liberalizma na prehodu iz 19. v 20. stoletje*. Ljubljana: Inštitut za globalne politične študije, 2004.

Bergant, Zvonko: *Slovenski klasični liberalizem : Idejno-politični značaj slovenskega liberalizma v letih 1891 – 1921*. Ljubljana: Nova revija, 2000.

Boršnik, Marja: Opombe. V Ivan Tavčar, *Zbrano delo*, 7. knjiga. Ljubljana: DZS, 1958, str. 397-472.

Boyer, John W.: *Political Radicalism in Late Imperial Vienna : Origins of the Christian Social Movement*. Chicago, London: University of Chicago Press, 1995.

Hladnik, Miran: Z romanom po strankarskem nasprotniku. V Miroslav Malovrh, *Opatov praporščak*. Ljubljana: Založništvo slovenske knjige, 1991, str. 156-163.

Lukan, Walter: Socialni katolicizem v Avstriji in pri Slovencih v drugi polovici 19. stoletja. *Missiev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva založba, 1988, str. 110-122.

Melik, Vasilij: Ivan Hribar in njegovi spomini. *Slovenci 1848 – 1918 : Razprave in članki* (ur. Viktor Vrtnjak). Maribor: Litera, 2002, str. 542-567.

Melik, Vasilij: Jeglič in slovenska politika do leta 1918. *Slovenci 1848 – 1918 : Razprave in članki* (ur. Viktor Vrtnjak). Maribor: Litera, 2002, str. 621-628.

Pelikan, Egon: Interpretacije 'posameznika, družbe in naroda' znotraj ideologije političnega

katolicizma na Slovenskem. *Acta Histriae*, 17, 2009, št. 1-2, str. 307-320.

Perovšek, Jurij: Pogledi slovenskega liberalizma na poslanstvo in delo knezoškofa Antona Bonaventure Jegliča. *Jegličev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 1991, str. 357-385.

Pirc, Jožko: Utopija 'nove krščanske družbe'? *Cerkev, kultura in politika 1890-1941* (ur. France M. Dolinar, Joža Mahnič, Peter Vodopivec). Ljubljana: Slovenska matica, 1993, str. 107-120.

Pleterski, Janko: *Dr. Ivan Šušteršič, 1863-1925 : pot prvaka slovenskega političnega katolicizma*. Ljubljana: ZRC, 1998.

Prunk, Janko: Evropski vplivi na politično gibanje slovenskih katoličanov. *Evropski vplivi na slovensko družbo* (ur. Nevenka Troha, Mojca Šorn, Bojan Balkovec). Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2008, str. 169-176.

Rahten, Andrej: Geneza knezoškofove stranke na Kranjskem. *Zgodovinski časopis*, 65, 2011, str. 104-119.

Selišnik, Irena: Zborovanja na Kranjskem v letih 1900-1913 in razmerje moči: 'Ako hočemo biti zmagovavci moramo poučevati ljudstvo po shodih.' *Zgodovinski časopis*, 67, 2013, str. 86-109.

Zusammenfassung

»DIE TRENNUNG DES BISCHOFS ALS GEISTLICHEN VOM BISCHOF ALS POLITIKER IST KEINE ERFINDUNG DIESES TEUFLISCHEN SLOWENISCHEN LIBERALISMUS.«

Die Geistlichkeit und die Römisch-katholische Kirche in den publizistischen und literarischen Beiträgen der Zeitung Slovenski narod (1890-1914)

Slovenski narod [Slowenisches Volk], die zentrale Tageszeitung der Nationalen Partei, ist ein wichtiges Auskunftsorgan über das politische Geschehen jener Zeit und gleichzeitig eine vorzügliche Quelle für die Erforschung der politischen Propaganda der Partei. Sowohl in den Artikeln als auch in den literarischen und semiliterarischen Niederschriften „unter dem Strich“ zeigt sich anschaulich, welches Bild man von seinen größten politischen Konkurrenten schaffen wollte. Im politischen Kampf ist es nämlich nicht nur wichtig, die eigene Partei im besten Licht zu zeigen, sondern auch, die gegnerische Partei anzuschwärzen.

Die Römisch-katholische Kirche war nach der politischen Trennung in den neunziger Jahren des 19.

Jahrhunderts mit ihrer offenen Unterstützung für die Katholische Volkspartei der politische Gegner der Liberalen. Daher hat die Mehrheit der im *Slovenski narod* veröffentlichten Texte über die Geistlichkeit und die Kirche eine politische Konnotation. Es wurde betont, dass man der Kirche und der Geistlichkeit die religiöse Autorität zur Gänze anerkennt und sich nur ihrer politischen Tätigkeit widersetzt. Da sie sich in die Politik einmischen habe man das Recht, sie wie jeden anderen Politiker anzugreifen.

Die Liberalen versuchten darzulegen, dass die Kirche sich aus Eigennutz und im Wunsch nach vollständiger Herrschaft über das Volk in die Politik einmischt. Anfangs behaupteten sie, dass die Kirche die klerikale Partei führt, dann änderten sie ihre Meinung und warfen der Kirche nur mehr vor, der Partei zu dienen. Der Bischof leistete mit seinen Eimischungen in Politik und öffentliche Angelegenheiten der politisierenden Geistlichkeit Vorschub. Die Geistlichkeit wiederum wurde durch die Politik verdorben, sie wurde hetzerisch und trug aus Eigennutz zur Trennung der Geister bei. Die „neuzeitliche“ Geistlichkeit galt als verdorben, sie halte sich nicht an gegebene Gelübde, sei weder bescheiden noch befolge sie das Zölibat, einige seien sogar Vergewaltiger. Sie nütze die Gläubigen, insbesondere ungebildete Bauern und Frauen, finanziell aus und übe gleichzeitig mit ihrem Einfluss Druck in politischen Angelegenheiten auf sie aus.

Schlagwörter: Bild der Geistlichkeit, literarische Werke, Liberale, Klerikale